

BİBLİYOGRAFYA :

P. Rychart, *The History of the Present State of the Ottoman Empire*, London 1682, s. 375-377; İbn Kemâl, *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, II. Defter, s. 139-163; Ziya Paşa, *Endülûs Târîhi*, İstanbul 1280, II, 534-537; Ahmed Refik, *Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri 967-1200*, İstanbul 1931, tür.yer.; Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Askeri Vaziyeti*, tür.yer.; F. Braudel, *Le Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris 1949, tür.yer.; O. Laskowski, *Infantry Tactics and Firing Power in the XVI th. Century* (trc. Teki Historyczne), London 1950, IV, 106-115; W. Y. Carman, *A History of Firearms*, New York 1955, tür.yer.; D. Ayalon, *Gunpowder and Firearms in the Mamluk Kingdom*, London 1956, tür.yer.; Muzaffer Erendil, *Topçuluk Tarihi*, Ankara 1988, tür.yer.; Fevzi Kurtoglu, "Hadım Süleyman Paşa'nın Mektupları ve Belgrad'ın Muhararası", *TTK Belleten*, IV (1940), s. 53-87; Talat Mümtaz Yaman, "Küre Bakır Madenine Dair Vesikalar", *TV*, I (1941), s. 269-270; Usame Ânûti, "Hel İhtere'a'l-'Arab el-Bârûd", *el-Ebhâs*, XX/3, Beyrut 1967, s. 293-302; Y. R. Önen, "Osmanlılar Devrinde Bor'da Barut Fabrikaları", *TEtD*, sy. 5 (1962), s. 21-23; Salih Özbaran, "Osmanlı İmparatorluğu ve Hindistan Yolu Onaltıncı Yüzyılda Ticaret Yolları Üzerinde Türk-Portekiz Rekabet ve İlişkileri", *TD*, sy. 31 (1978), s. 65-146; Skender Rızaj, "Osmanlı Tarihinde Rumeli Madenleri ve Darphanelerine Dair Mütalaalar (XV-XVII. yy.)", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğleri III*, İstanbul 1979, s. 244-253; Halil İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700", *Ar.Ott.*, VI (1980), s. 283-337; R. C. Jennings, "Firearms, Bandits and Gun-control: Some Evidence on Ottoman Policy Towards Firearms in the Possession of Reaya from Judicial Records of Kayseri 1600-1627", *a.e.*, VI (1980), s. 339-358; G. S. Colin v.dğr., "Bârûd", *El²* (İng.), I, 1055-1069; a.mlf. v.dğr., "Bârûd", *UDMİ*, III, 876-911; W. Floor, "Bârûd", *Elr.*, III, 838-839.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

BARUTHÂNE

Osmanlı döneminde
devletin barut ihtiyacını
karşlamak üzere
çeşitli şehirlerde kurulmuş
müesseselere verilen genel ad.

Baruthâneleri devrin barut yapılan fabrikaları olarak kabul etmek gerekir. Bu sebeple baruthâneleri Osmanlı mimarisinin tophâne, tersane vb. belli başlı sınaî yapıları arasında saymak mümkündür. Birçok bölümden meydana gelen baruthâneler ham maddelerin dibek, havan veya çarhlarla (çark) ezilerek toz haline getirildiği çarhhâne, güherçilenin yıkanıp eritildiği havuzlar, kurutma işlemlerinin yapıldığı sergi, ham maddelerin kaynatıldığı soba, eritilerek kalıplara dö-

küldüğü kalhâne, silindirden geçirildiği silindirhâne, elendiği kalburhâne gibi kısımlara sahiptir. Baruthâneler ekseriyetle kâgir, bazan kubbeli yapılardan müteşekkildir. Yapılan tesbitlere göre Anadolu'da İzmir'de, Rumeli tarafında Gelibolu, Selânik, Belgrad, Budin ve Tımsıvar'da, Afrika kıtasında Kahire'de ve Ortadoğu'da Bağdat'ta baruthâneler kurulmuştur. Fakat bunların en önemlisi, İstanbul'da bulunan ve Baruthâne-i Âmi-re adıyla anılan müessesedir. M. Erdoğan'ın araştırmalarına göre Belgrad ve İzmir baruthânelerinin sadece adları bilinmektedir. Buna Budin ile Tımsıvar da eklenebilir. Selânik, Gelibolu, Bağdat ve Kahire baruthâneleri hakkında ise arşiv belgelerinden bilgi edinilmektedir.

Budin Baruthânesi. Budin Beylerbeyi Sokullu Mustafa Paşa (ö. 1578) tarafından yaptırılmıştır. Tuna'ya yakın bir yerde bulunan bina, civarındaki Veli Bey Kaplıcası'nın bir bentte toplanan suları ile çalışırdı. Evliya Çelebi baruthânede on iki çarh bulunduğunu, bunlara bağlı kolların tunç havanlarda siyah barutu dövdüğünü, ancak yaz sıcağında patlama tehlikesine karşı faaliyetini durdurduğunu yazmaktadır (*Seyahatnâme*, VI, 249). Baruthâne binası daha sonra Kraldeğirmeni adıyla faaliyetini sürdürmüş ve burçlarına sivri külâhlar yapılmıştır (Ayverdi, s. 102). Baruthâneye 1570'li yıllarda yıldırım isabet etmiş, meydana gelen patlama sonunda çevrede büyük tahribat olduğu gibi Mustafa Paşa'nın Tuna üzerine yaptırdığı köprü de üç yerinden yıkılmış, hatta etraftaki bağ ve bahçeler dahi zarar görmüştür.

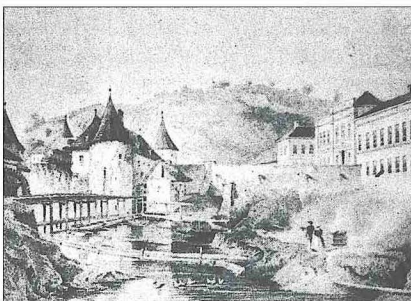
Selânik Baruthânesi. Bir arşiv belgesine göre (BA, MAD, nr. 7622, s. 24), 23 Receb 1074 (20 Şubat 1664) tarihli bir yazı ile Selânik'te barut yapımı için bir mü-

essese kurulması istenmiş, bunun üzerine Söğütlü suyu adındaki akarsu kenarında Müftüdeğirmeni denilen yerde bir baruthâne yapımı uygun görülmüştür. Selânik kadısı ile Selânik barut mübaşiri Mehmed Ağa'nın nezareti altında kurulan bu baruthâne XVIII. yüzyıl ortalarında yanmış, fakat az sonra tekrar ihya edilmiştir. 1199 Şâban başlarında (Haziran 1785) yazılan bir hükme göre buranın kükürt ihtiyacı Ohri kazasının beş köyünden sağlanıyordu. III. Selim'in (1789-1807) saltanatının ilk yıllarında baruthânenin su yolları tamir edilmiştir. 1877 yılına ait bir kayıttan öğrenildiğine göre (BA, MAD, nr. 7829, s. 59) bu sıralarda barut çarhları ile diğer aletlerin çoğu kırılmış ve binası ise âdetâ harabeye dönmüştü. Tesislerin tamir ve iyası için Baruthâne Nâzırı İsmâil tarafından girişimde bulunulmuş ve bir mimar tarafından da keşfi yapılmıştır.

Gelibolu Baruthânesi. Şehrin doğusunda Okmeydanı mevkiinde, Hamza Bey Limanı'na hâkim bir yerde bulunuyordu. M. Erdoğan'ın tahminine göre Gelibolu Baruthânesi'nin esası Yıldırım Bayezid devrinde kurulmuş olmalıdır. Donanmanın barut ihtiyacını karşılayan bu tesisin III. Ahmed (1703-1730) devri ortalarında, etrafını çeviren duvarın yeniden yapılması ile ilgili bazı girişimler olmuştur. Hatta masrafın fazla gösterilmesi yüzünden hassa mimarlarından birinin gönderilerek yeni bir keşif yapılması uygun görülmüştür. 1191 (1777) ortalarında Gelibolu Baruthânesi'nin yılda 2000 kantar barut yapabilmesi için çarhların ikiye çıkarılması kararlaştırılmıştır. 9 Rebülevvel 1185'te (22 Haziran 1771) (BA, MAD, nr. 7924, s. 18/a) Midilli Kalesi'ne buradan 50 kantar barut gönderilmesi istenmiştir. Gelibolu Baruthânesi'nin güherçilesi Uzuncaâbâd ve Hasköyü kazalarından sağlanıyordu. 1218 Safer sonlarında (Haziran 1803) tesisin nâzırı Hacı Ahmed Efendi tarafından verilen bir arzuahden üç çarhın eskimiş ve kullanılmaz durumda olduğu ve perдахhânenin ise kısmen tamininin gerektiği öğrenilmektedir.

Bagdat Baruthânesi. Şeyh Ömer Kapısı'nda Tenbelhâne denilen yerde idi. Çarhları hayvan gücüyle döndürülen baruthânenin kömürü, Diyâle kenarındaki mîrî ormanlardan kesilen kavaklardan sağlanıyordu. Güherçile ise Tâk-ı Kısra'nın karşı kıyısındaki çorak araziden elde ediliyordu. II. Mahmud'un son yıllarına doğ-

Budin'de Sokullu Mustafa Paşa Baruthânesi'nin XVIII. yüzyıl başındaki halini gösteren bir gravür (Ayverdi, s. 103, resim 21)

ru bu baruthânenin ihya edileceğine dair bir kayıt bulunmaktadır.

Kahire Baruthânesi. Paşa Sarayı avlusunun köşesinde inşa edilmiş çifte kubbeli büyük bir bina idi. Her bir bölümünde kırkar havan bulunan baruthânenin çarhları beygir gücüyle dönerdi. Güherçile yetmiş kadar köyden sağlanıyordu. 1768'de Rusya'ya karşı açılan seferde Kahire Baruthânesi'ne barut siparişi verilmiş, fakat deniz yoluyla taşınma sırasında barutun rutubetleneyeceği cevabının alınması üzerine, Mısır valisine yolanan bir emirle gerekli tedbirler alınarak 10.000 kantara yakın barutun derhal gönderilmesi istenmiştir.

İstanbul Baruthâneleri. İstanbul'da bulunan baruthâneler genel olarak Baruthâne-i Âmile adıyla anılmaktadır. Ancak çeşitli zamanlarda inşa edilen ve devre devre kullanılan bu tesisler bulundukları yerlerin isimleriyle de adlandırılmaktadır.

Evliya Çelebi, yeniçerilerin Etmeydanı'ndaki Yeniodalar denilen kışlalarının sınırları içinde barut ve el humbaraları imal ettiklerini bildirir. Selânikî Mustafa Efendi de *Târih*'inde Yeniodalar'daki baruthânenin veya barut islah yerinin 985 Zilkadesinde (Ocak 1578) kurulduğunu yazar. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre onun yaşadığı yıllarda, hazırlanmış barutlar Silivrikapı ile Yenikapı arasındaki surların kale kulelerinde depolanıyordu. Bir defa yıldırım isabetiyle bir kule patlamış olduğundan çok sıkı tedbirler alınmıştı. Osmanlı dönemi boyunca İstanbul'da beş baruthâne kurulmuş olduğu kabul edilmektedir.

Atmeydanı Baruthânesi. Fethin hemen arkasından İstanbul'un ilk baruthânesinin Atmeydanı civarındaki Güngörmez Tekkesi yanında kurulmuş olduğu bilinir. Bu tekkenin yanında olan ve Güngörmez Kilisesi denilen eski bir Bizans yapısı baruthâne olarak kullanılıyordu. Ancak burada barut yapıp yapılmadığı veya başka yerde yapılmış barutun depolandığı açıklığa kavuşmamıştır. Çeşitli kaynakların bildirdiğine göre 895'te (1489-90) çok şiddetli bir kasırgadan sonra yağın yağmur sırasında düşen yıldırımlardan biri Güngörmez Kilisesi'ne isabet etmiş ve çıkan yangın sonunda bina patladığı gibi pek çok insan ölmüş, çevredeki dört mahalle harabe haline gelmiştir. Bu tayfun Batı'da da duyulmuş ve Hartmann Schedel'in (ö. 1514) kaleme aldığı *Dünya Tarihi*'nde 12 Temmuz 1490'da cereyan ettiği anlatıldığı gibi

1493'te çıkan ve matbaacılık tarihinin ilk basılı kitaplarından olan bu eserde olayın tahta oyma tekniğinde bir de gravürü yayımlanmıştır. Hüseyin Ayvansarâyî de *Hadikatü'l-cevâmî*'de (II, 86), Avni Ömer Efendi'nin yaptırdığı Kabataş Camii'nden bahsederken baruthâne olarak kullanılan kilisenin havaya uçan kubbe parçalarından birinin burada denize düştüğü için buraya Kabataş denildiği yolunda bir söylenti olduğunu bildirmektedir.

Kâğıthane Baruthânesi. Evliya Çelebi'nin Kâğıthane deresi kıyısında bulunduğu bahsettiği bu baruthâne II. Bayezid devrinde ahşap olarak yapılmış ve Kanûnî Sultan Süleyman tarafından kâğıt çevrilmiştir. Buranın kadrosu Cebe-hâne Ocağı'na bağlı bir barutçubaşı, ket-hüdâ, yeterli kadar çavuş ve 200 neferden meydana gelmişti. Baruthâne'de her biri 10'ar kantar ağırlığında 100 kadar tunç dibek vardı. Baruthâneyi derenin su akıntısı ile çalışan çarhlar işletiyordu ve burada ayda 300 kantar barut imal ediliyordu (BA, MD, nr. 14, hk. 1551; BA, MD, nr. 16, s. 375, hk. 656). 9 Safer 1057'de (16 Mart 1647) bu baruthâne faal idi.

Şehremini Baruthânesi. Sultan IV. Mehmed'in (1648-1687) son yıllarında donanma takviye edildiği sıralarda barut yapımına da ihtiyaç duyulduğundan, şehrin içinde Topkapı yakınında Şehremini semtinin surlara yakın bir kesiminde yeni bir baruthâne kurulması kararlaştırılmıştır. Fakat bu tesis fazla uzun ömürlü olamamıştır. 1110 yılı Rebîülevvel ortalarında (Eylül 1698) çıkan bir ateş neticesinde 310 kantar barut tutuşmuş, burada çalışanlardan yedi kişi ölmüş, yirmi iki çarh harap olduğu gibi 425 ev zarar görmüştür. Bunların dışında Aksaray, Fatih, Silivrikapı semtlerindeki ev ve camilerden de zarar görenler olmuştur. Bazı belgelerden, Hatice ve Beyhan sultanların saraylarının da camlarının kırılmış, bazı bölümlerinin tavanlarının çökmüş olduğu ve gerekli tamirler için keşif yapıldığı öğrenilmektedir (BA, MAD, nr. 7647, s. 82). *Hadikatü'l-cevâmî*'in basma nüshasında bulunmayan bir kayıttan, Baruthâne Mescidi'nin bu tahrip-ten çok sonra Sadrazam Halil Hamid Paşa tarafından 1782 yılında ihya ettirildiği anlaşılmaktadır (Hammer, XVIII, 13). Ancak bu mescidin günümüzde hiçbir izi kalmadığı gibi yeri de belli değildir. Halil Hamid Paşa'nın vakıfları arasında ise bu mescidin adına rastlanmamaktadır.

Bakırköy Baruthânesi. Daha çok Baruthâne-i Âmile adıyla anılan bu tesis, Şehremini Baruthânesi'nin yanması üzerine şehrin dışında yeni bir tesis kurulması düşüncesinden doğmuştur. Önce Kâğıthane deresi kıyısı üzerinde durulmuşken buranın bir mesire yeri olduğu düşünülerek Marmara sahilinde Kazlıçeşme ile Bakırköy (Makri karyesi) arasında bulunan İskender Çelebi bahçesinin daha uygun olduğuna karar verilmiş ve 1110 Cemâziyelâhir başlarında (Aralık 1698) inşaata başlanmıştır. Fakat baruthâne 1137 (1724-25) sonlarına doğru çıkan bir yangın sonunda yanmışsa da derhal tamir ettirilerek Eylül 1727'de tekrar faaliyete geçtiği çeşitli belgelerden öğrenilmektedir. III. Selim devrinde Baruthâne Nâzırlığı kurularak bütün baruthâneler buraya bağlandı ve eski Başdefterdar Mehmed Şerif Efendi (Paşa) nâzır olarak görevlendirildi (Nisan 1794). Mehmed Şerif Bakırköy Baruthânesi'nde iyi kaliteli barut yapılmasını sağladıktan başka cami, padişah kasrı ve daha birçok bina yaptırarak burayı büyük bir tesis haline getirmiştir. 1841'de yeniden keşif yapılarak bazı ilâvelerle ayrıca genişletilen bu baruthânenin ihtiyacı olan güherçilenin İzmir ve Aydın yöresiyle Konya, Akşehir, Ilgın, Karapınar, Bozkır, Kilisehisarı, Niğde, Aksaray ve Kayseri'den sağlandığına dair pek çok belge bulunmaktadır. Mahmud Râif Efendi'nin Fransızca olarak İstanbul'da 1798'de basılan kitabında (bk. bibl.) bulunan bir gravür Bakırköy Baruthânesi'nin genel manzarasını göstermektedir. Bugün bu binalardan yalnız ön plandaki, köşeleri nöbetçi kulübeli parça kalmıştır. Gravürde caminin deniz tarafında olduğu görülür. Sonraları Tophane'ye bağlanan baruthâne Askerî Fabrikalar İdaresi'ne geçmiş, ondan da geniş araziye Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'na devredilmiştir. Yakın tarihlerde bu sonuncu kurum, içindeki binaları ile araziyi Türkiye Emlâk ve Kredi Bankası'na satmıştır. Bakırköy Baruthânesi'nin bulunduğu yerde Ataköy siteleri inşa edilmiş, eski yapılardan sadece ikisi korunmuştur.

Âzadlı Baruthânesi. Sultan III. Selim, orduyu yeniden biçimlendirirken, ordunun ihtiyacı olan Avrupa perdahtı barut yapımını arttırmak için Küçükçekmece gölü kuzeyinde Âzadlı Baruthânesi'ni de kurdurmuştur. Bu büyük ve devrine göre modern müessese Baruthâne-i Âmile'nin son tesisi olmuştur. Bakırköy Ba-

ruthânesi'nde çarhların beygirle döndürülmesine karşılık daha düzenli ve kesintisiz işleyiş sağlayan su gücü tercih edilmiş ve bunun için Küçükçekmece'nin kuzeyindeki arazi uygun görülmüştür. Bu sebeple Baruthâne Nâzırı Mehmed Şerif Efendi, akarsuyu bulunan Küçükçekmece yöresinde yeni bir baruthâne inşası ile görevlendirilmiştir. Gerekli aletler ise Arakel Efendi tarafından sağlanarak baruthâne çok kısa süre içinde çalışmaya başlamıştır. Padişah III. Selim 11 Şevval 1208'de (12 Mayıs 1794) burayı ziyaret etmiştir. Baruthânenin 1233'te (1817-18) tamir edildiği bilinmektedir. Güherçile ihtiyacı ise Rumeli'de Rusçuk, Tırnova, Zıştov, Filibe, Tatarpazarı, Karlova, Üsküp, Koçana ve Serez'den sağlanıyordu. 1835'te ayrıca Selânik Baruthânesi'nin kapatılması üzerine oraya gönderilen ham madde Âzadlu'ya çevrilmiştir. Kurulduktan sonra yapılan tamir ve eklemelere dair pek çok arşiv belgesi bulunan bu baruthâne 1252 (1836-37) yılında büyük ölçüde tekrar bir tamir görmüş ve genişletilmiş, bu sırada İngiltere'den getirilen yeni aletlerle donatılmıştır. Âzadlu Baruthânesi için gerekli su, Şamlar köyünün az uzağında inşa edilen bir barajdan sağlanıyordu. 1848'de fazla gelen su bendin üst kısmını yıkmışsa da derhal tamir edilmiştir. 1877'de Rus ordusu Çekmece'lere kadar ilerlediğinde Âzadlu Baruthânesi de harap olmuş ve bundan sonra bir daha faaliyete geçirilmemiştir. Baruthâne binalarını ve etrafındaki arazi Meşrutiyet yıllarında hazine-i hâssadan Resneli Niyazi Bey ailesine geçmiş ve 1950 yıllarına kadar Resneliler Çiftliği adıyla bu aile mülkiyetinde kalmıştır. Son sahibinin 1952'ye doğru ölümü üzerine verese arasında paylaşılarak ayrı ayrı parsellenip satılmış, yerlerine modern siteler yapılmıştır.

Mahmud Râif Efendi'nin kitabında Âzadlu Baruthânesi'nin de bir gravürü bulunmaktadır. Etrafı muntazam bir duvarla çevrili olan tesislerin içinde üstü sakıflı minareli bir de cami vardır. Bu tesisten, 1977'de yaptığımız araştırmada sadece havuzu ile bazı binaların yıkıntıları ve değirmen taşları görülmüştü. Kuzeyde baruthânenin suyunu sağlayan ve tesislerin hayli uzağında olan bent ise topçulukla ilgili kabartmalarla süslü bir mimari eser olarak sağlam bir halde hâlâ duruyordu. M. Râif Efendi'nin kitabındaki ikinci bir gravür de baruthânenin içinden görüntüler vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 7622, s. 24; nr. 7647, s. 82; nr. 7829, s. 59; nr. 7924, s. 18/a; BA, MD, nr. 14, hk. 1551; nr. 16, s. 375, hk. 656; Peçuyulu İbrâhim, *Târih*, II, 27-28; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 483-484, 564; VI, 249; Râşid, *Târih*, II, 441-442; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 86; Hammer, *HEO*, XVIII, 13; Mahmud Râif, *Tableaux des nouveaux reglements de l'Empire Ottoman*, İstanbul 1798; Bu eserin tıpkı basım ve tercümesi: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yeni Nizamların Cedveli* (nşr. ve trc. Arslan Terzioğlu — Hüsrev Hatemi), İstanbul 1988, s. 16-17, 25-28; H. Schedel, *Weltchronik*, Nürnberg 1493 — Dortmund 1978, s. 257, CCLVII; Fevzi Kurtoglu, *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*, İstanbul 1938, s. 61-67; Tahsin Esencan, *Nizâm-ı Cedid'ten Evvel ve Sonra Türk Topçuluğu ve Kaynakları*, Ankara 1946, s. 48-51; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri I*, s. 93, 102-103; Tayyib Gökbilgin, "Türk İdare-sinde Budin", *Atatürk Konferansları*, 1971-1972, Ankara 1975, V, 172-173; Ahmed Refik [Altınay], "Mısır Baruthanesi", *Akşam Gazetesi*, İstanbul 4 Haziran 1937, sy. 6691; Muzaffer Erdoğan, "Arşiv Vesikalarına Göre İstanbul Baruthaneleri", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, sy. 2, İstanbul 1956, s. 115-138 (arşiv belgeleriyle diğer kaynaklar burada gösterilmiştir); Y. R. Önen, "Osmanlılar Devrinde Bor'da Barut Fabrikaları", *TETD*, V (1962), s. 21-23; Semavi Eyice, "Tarihte Küçükçekmece", *GDAAD*, sy. 6-7 (1977-78), s. 78-79, 112-113, s. 30-32; R. Ekrem Koçu, "Baruthane", *İst.A*, IV, 2130-2131.

SEMAYİ EYİCE

BARUTHÂNE-i ÂMİRE

(باروتخانه عامره)

İstanbul'daki
Osmanlı devlet baruthânesi.

Tarihçe. XV. yüzyılda Atmeydanı civarında kurulmuş olan ilk Osmanlı baruthânesi 1490'da yıldırım isabeti sonucu yanmış, Kağıthane'de inşa edilen yenisi ise Sultan İbrâhim devri sonlarına kadar faaliyetini sürdürmüştür. XVII. yüzyılda İstanbul'da daha küçük çapta olmak

üzere yeniçerilere ait Yeniodalar içinde ve Unkapanı'nda Tüfenkhâne'de de barut imalâthaneleri bulunmaktaydı. İstanbul dışında Selânik, Gelibolu, İzmir gibi merkezlerdeki baruthânelerin (bk. BARUTHÂNE) imalatının ihtiyacı karşılamaması üzerine 1099'da (1687-88) İstanbul'da Şehremini semtinde yeni bir baruthâne kuruldu. Fakat burası 1698 Eylülünde, depolanmış olan barutların infilâki sonunda yandığından civarda da büyük hasar meydana gelince böyle bir yapının şehir dışında kurulması gerektiği anlaşıldı ve yeni baruthânenin yeri için İskender Çelebi Bahçesi'nin Bakırköy tarafı (bugünkü Ataköy) seçildi (Râşid, II, 441-442). Araziden bir derenin geçmesi gerekli suyu temin edecek, deniz kenarında olması ise nakliye kolaylığı sağlayacaktı. 1700'de başlayan inşaat 17.000 kuruş sarfıyla iki yılda tamamlandı. 1725'te büyük bir yangın geçiren Baruthâne-i Âmire âdeta yeniden yapılarak Eylül 1727'de tekrar faaliyete geçti. Ekim 1791'de atlattığı yangın tehlikesinden sonra ise bir tedbir olmak üzere tamamen kâgır olarak yapıldı (Cevdet, V, 260).

III. Selim'in saltanatında mevcut usullerle yapılan barutun savaşlardaki başarısızlıkların sebebi olarak görülmesi, İngiliz ve Felemenk perdahtı barut yapımının denenmesine yol açtı; bu ise baruthâneye yeni bir düzen verilmesini gerektirdi. 1793-1794 ve 1799'da yeni çarhların (çark) ilâvesiyle istenilen sonuca ulaşıldı. 1208'de (1794) İstanbul'da Halkalı civarında çarhları su kuvvetiyle dönen Âzadlu Baruthânesi devreye girdikten dört sene sonra eski usulle çalışan Gelibolu ve Selânik baruthâneleri artık ihtiyaç kalmadığından kapatıldı (Nisan 1800). Baruthâneler 1835'te Mühimmât-ı Harbiyye Nezâreti'ne bağlandı (BA, Cevdet-Askerî, nr. 32.900). Tanzimat'tan son-

Âzadlu Baruthânesi'nin XVIII. yüzyıl sonlarındaki durumunu gösteren bir gravür (Mahmud Râif Efendi'den)

Baruthâne-i Âmire'den kalan bir bina - Ataköy / İstanbul

